

HAREZMCE: ÇAĞATAY TÜRKÇESİ ÖNCESİ KIPÇAK TABAKASININ TESPİTİ*

◆
KHWAREZMIAN: MAPPING THE KIPCHAK COMPONENT OF PRE-CHAGATAI TURKIC

Dávid GYÖRFI**
Çeviren: Ecem ARLI***

Öz

Mevcut çalışmada 13-14. yüzyıl Harezmi Türkçesi edebî dilindeki Kıpçakça (Kuzeybatı Türkçesi) unsurları, ağırlıklı olarak *Kitâbu Gülistân bi't-Türkî* ve *Nehcü'l-Ferâdis*'in dil malzemelerinden yararlanarak tespit etmeyi ve ayırmayı amaçladım. Birçok Harezmi Türkçesi yazmasının gramerleri kıyaslandığında ve yukarıdaki iki eserin kapsamlı söz varlığı incelendiğinde Harezmi Türkçesi ve Kıpçak dilleri arasındaki ilişki, bugüne kadar düşünüldüğünden daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Elde edilen sonuçlar son yüz yıl içinde Harezmi Türkçesi ile ilgili ortaya çıkan farklı görüşlerin anlaşılmasına katkıda bulunabilir.

Anahtar Kelimeler: Çağatayca, Harezmi, Kıpçakça, Memlük, Oğuzca, sözlükçe, *Kitâbu Gülistân bi't-Türkî*, *Nehcü'l-Ferâdis*.

Abstract

In the present paper I aimed to identify and separate the Kipchak (Northwestern Turkic) elements in the 13th- 14th-century Khwarezmian Turkic literary language, primarily drawing on the linguistic material of *Gulistân bi'l-Türkî* and *Nahju'l-Farâdis*. By comparing the grammars of several Khwarezmian Turkic writings and analysing the complete vocabulary of the above two works, the relationship between Khwarezmian Turkic and the Kipchak languages becomes more transparent than hitherto thought of. The results may contribute to better understanding the heterogeneous views concerning Khwarezmian Turkic that appeared during the last one hundred years.

Keywords: Chagatai, Khwarezmian, Kipchak, Mamlūk, Oghuz, lexicon, *Gulistân bi'l-Türkî*, *Nahju'l Farâdis*.

1. Giriş

Moğol istilalarının akabinde Karahanlıların önceki Türk-İslam edebî dili 13-14. yüzyıllarda sona erdi ve yeni bir Türk edebî dili meydana geldi; bu dilin oluşum yeri ve merkezi Aral Gölü'nün güneyinde yer alan ve bereketli bir bölge olan Harezmi (veya Horezm) idi. Zaman içinde bir köprü vazifesi gören Harezmi, hem eski unsurlardan yararlanarak hem de görünüşe göre bilinçli bir şekilde de yeni unsurlar yaratarak Türk dillerinin ve lehçelerinin nasıl ayrıştığını ve oluştuğunu kavramak için müstesna bir kaynaktır.

Amacım Kıpçakça olarak kategorize edilebilecek unsurları saptamak ve ayırmak olduğu için döneme ait dil bilgisi eserlerinin ve sözlüklerin üzerine ayrıntılı bir analiz yaptım. Verilerimin ana kaynağı, aynı zamana ait iki eser olan *Kitâbu Gülistân bi't-Türkî* ve *Nehcü'l-Ferâdis*'in tüm söz varlığıdır.¹

* Orijinal Makalenin Künyesi: Dávid Györfi, “Khwarezmian: Mapping The Kipchak Component of Pre-Chagatai Turkic”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, Cilt: 67, Sayı: 4, 2014, s. 383–406.

** Dr. Dávid Györfi, Surrey Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0003-1883-6802.

*** Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğrencisi, ecemarli@outlook.com, ORCID ID: 0009-0005-7947-7454

This article was checked by intihal.net.

Makale Gönderim Tarihi: 15.02.2026

Makale Kabul Tarihi: 25.05.2026

¹ Mustafa Argunşah vd., *Karahanlıca Harezmi Kıpçakça Dersleri*, Kesit Yayınları, İstanbul 2010; Aysu Ata, *Nâsirü'd-Dîn bin Burhânü'd-Dîn Rabgûzî: Kısasü'l-Enbiyâ – I. Giriş-Metin-Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997; A. Bodrogligeti, *A Fourteenth Century Turkic Translation of Sa'di's Gulistan*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1969; A. Bodrogligeti, “The Medical Terminology in the Kitab Baytarat al-Vazih, a Fourteenth Century Mamluk-Kipchak Treatise on Veterinary Medicine”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: XX1, 1973, s. 115-125.

Kıpçak kavimlerinin erken tarihi oldukça belirsiz olup hâlen tatmin edici bir şekilde açıklığa kavuşmuş değildir. Bu halklar Kifjak, Kuman/Koman, *Polovci* (Rusça *Polevec*'nin çoğulu) ve Harteşk (Ermenice) gibi adlarla anılmışlardır. Kendilerinden ilk kez 8. yüzyılda *Bayan Çor* yazıtında bahsolunan Kıpçaklar², 11. yüzyılın başlarına dek maceralı bir tarihe sahip olmuş ve günümüzdeki Kazakistan, Güney Rusya ve Ukrayna'nın geniş bozkırlarına yayılmışlardır. Moğol istilasının ardından en batıdaki Tatar *ulus* olan Altın Orda, daha önceden çoğu Kıpçak kabilesinin de yurdu olan bu engin topraklarda kuruldu.³

Altın Orda'nın oluşumundan çok önce Kıpçak kabileleri; Oğuzlar (göçleri 7. yüzyılda çoktan başlamış olan), Kimekler, Peçenekler, Uygurlar ve benzerleri gibi Türk kökenli diğer halklarla birlikte 11. yüzyılda Harezm bölgelerine doğru güney yönünde göç etmeye başladılar. Bu arazi, uzun yıllar boyunca İranî halklar tarafından mesken edinilmişti ancak 11. yüzyılın göç dalgalarından sonra bölgede hâkim olan daha gelişmiş ve yerleşik İran kültürü terk edilmeden Türk kültürü ve edebiyatının da merkezi hâline geldi. Moğol döneminde bile Ürgenç (Arap kaynaklarında Curcaniyya) gibi büyük şehirlerde entelektüel ve kültürel yaşam gelişimini sürdürdü.⁴

2. Harezm Türkçesinin Tarihsel Önemi

Harezm Türkçesinin tarihi, Moğolların halkları memleketlerinin yerlerini değiştirerek ve kabile bağlarını kopartarak karıştırdığı 13. yüzyılda başlamaktadır. Bu dönemde Harezm çoktan Kıpçak ve Oğuz halklarının yurdu hâline gelmişti. Moğol işgalinin ardından Farsça artık tek resmî dil olmaktan çıkmış ve yeni bir Türk edebî dilinin oluşturulmasına acil bir ihtiyaç doğmuştu. Bu yeni edebî dil, 13. ve 14. yüzyıllarda yalnızca Harezm'de değil aynı zamanda Altın Orda'nın başkenti Sarây'da ve Kırım'da da gelişmeye başlamıştır. Altın Orda'dan gelen aynı döneme ait yazılı malzemeler, Harezm'de ortaya çıkan bu yeni Türk edebî diliyle büyük bir benzerlik göstermektedir. Bu nedenle de Harezm Türkçesi terimi hem Harezm'deki hem de Saray'daki edebî dil için tereddütsüz bir şekilde kullanılabilir. Üstelik bu dil sadece bozkırlarda değil aynı zamanda dilleri Doğu Avrupa ve Doğu Asya'da konuşulan Kıpçak diyalektleriyle büyük benzerlikler gösteren Orta Asya ve Kafkasya'dan gelen köle askerler olan Memlûklerin yaşadığı Mısır'da da kullanılmıştır.

Bununla birlikte Harezm Türkçesinin önemli bir niteliği de dildeki istikrarsızlığıdır: Değişimli gramer biçimleri ve değişken söz varlığı yalnızca muhtelif edebî eserler ve kaynaklarda görülmekle kalmaz, bazen tek bir eserin içinde bile bu tutarsızlıklar gözlemlenebilir. Öte yandan Harezm Türkçesi, diğer Türk kollarıyla kıyaslandığında birçok açıdan tutarlıdır. A. Samoyloviç Doğu Türkçesi edebî dillerini (1) Karahanlı-Hâkânî: 9-12. yüzyıllar (genellikle 'Orta Türkçe' olarak adlandırılır), (2) Oğuz-Kıpçak (bizim Harezmce): 13-14. yüzyıllar ve (3) Çağatayca: 15-20. yüzyıllar şeklinde sınıflandırmıştır.⁵ J. Eckmann, bu dil yapılarını 'Orta Asya İslam-Türk Yazı Dili' olarak adlandırırken A. Bodrogligeti, 14. yüzyıldaki edebî dilleri; (1) Azeri-Anadolu ve (2) Harezm olarak iki edebî dile ayırmaktadır. Buradaki olgu, söz konusu yazılı eserlerin morfolojisi

² Ahmet Bican Ercilasun, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 359.

³ Mustafa Argunşah vd., a.g.e.; Ali Fehmi Karamanlıoğlu, "Kıpçaklar ve Kıpçak Türkçesi", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: 12, 1962, s. 175-184; Istvan Vásáry, *Az Arany Horda* [The Golden Horde], Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1986; Istvan Vásáry, *A régi Belső-Ázsia története* [History of Inner Asia prior to the Mongol period], Balassi Kiadó, Budapest 2003.

⁴ Mustafa Argunşah, a.g.e.; J. Eckmann, *Nehcü'l-Feradis: Tıpkıbasım (Önsöz)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1956; J. Eckmann, *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996; L. Johanson ve A. É. Csátó, *The Turkic Languages*, Routledge, London-New York 1998; Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1972; Denis Sinor, *The Cambridge History of Early Inner Asia*, Cambridge University Press, Cambridge 2008, s. 277-285; Istvan Vásáry, *A régi Belső-Ázsia története* [History of Inner Asia prior to the Mongol period], Balassi Kiadó, Budapest 2003.

⁵ A. N. Samojlovič, "K istorii literaturnogo sredneaziatsko-tureckogo yazıka". *Mir Ali-Şir. Sbornik pyatisotletiyu so dnya rojdeniya*, Leningrad 1928, s. 21.

ve sözlüğü incelendiğinde daha da netleşmektedir. Tek ayrılma açısı Oğuz-Anadolu ile Oğuz-Anadolu olmayan *karşısında* gibi görünmektedir. Kıpçakça ile Oğuzca arasında ya da Kıpçakça ile Kıpçakça olmayan arasındaki karşıtlıklar, söz konusu dönemde ayrışmaların bazı temel özellikleri ve değişimleri çoktan meydana gelmiş olduğundan dolayı geçerli değildir.⁶

Bu bizi çalışmanın temel varsayımı olan modern Kıpçak edebî dillerinin Harezmce'nin torunları olarak sayılabileceği tezine götürmektedir. Bu durum elbette yalnızca yazı dillerini kapsamakta olsa da Harezmce, Çağatayca ile karşılaştırıldığında Harezmce'nin sahip olduğu ancak Çağataycada bulunmayan belirli özellikler vardır. Dolayısıyla bir zamanlar yalnızca birer edebî buluş olan bu özellikler, kademeli bir nüfuz etme sürecinin ardından modern Kıpçak dillerinde ve Türkî dillerde (Çağatayca kökenli Özbekçe ve Uygurca) yalnızca önemli ölçüde daha az oranda izlenebilmektedir.⁷

3. Yazılı Kayıtlar

13. ve 14. yüzyıllardan günümüze ulaşan yalnız birkaç eser bulunsa da bu eserler oldukça yararlı ve kıymetlidir. Bu döneme ait 1127 ve 1144 yılları arasında yazılmış Arapçadan Türkçeye, Farsçaya, zaman zaman da Moğolcaya çevrilmiş kısa ve faydalı cümlelerle dil öğrenenler için bir ders kitabı olma niteliği taşıyan *Mukaddimetü'l-Edeb*⁸ gibi dil ile ilgili bazı eserler vardır. Metinlerin çoğunluğu ya çeviriler ya da uyarlamalardır. Bu türdeki eserlerin en önemlisi ise 1310 yılında Rabgûzî tarafından kaleme alınmış olan *Kıyasü'l-Enbiyâ*'dır.⁹ Bu eser, Hz. Muhammed'in kıssalarını anlatmakta olup doğa ve aşk gibi diğer konuları da kapsar. Muhtemelen en çok incelenen metin, Nizâmî tarafından yazılmış ve 1341 ile 1342 yılları arasında aynı adı taşıyan orijinal Farsça eserden Kutb tarafından tercüme edilmiş olan *Hüsrev ü Şîrin*'dir.¹⁰ Bu eser, orijinal metne ait bazı kısımları çıkarılmış olsa da oldukça değerli bir kaynaktır.

En çok incelenen ikinci metin, Mahmûd bin 'Alî tarafından 1360'tan önce kaleme alınmış olan *Nehcü'l-Ferâdis*'tir.¹¹ Bu eser, Harezm'de çevrilmiş olması kuvvetle muhtemel olan bir Kırk Hadis¹² tercümesidir ve özelliği sıradan insanlar için yazılmış olmasıdır. Diğer kaynaklar metinlerini daha edebî kılmak için genellikle aydın kimselere hitap eden bir üslup kullanarak okuyucunun algısını etkilemeyi amaçlarken *Nehcü'l-Ferâdis* daha basit bir dil kullanmakta ve halk dilinden alınmış pek çok yapıyı içermektedir. Karşılaştırma için kullandığımız diğer metin ise Seyf-i Sarâyî'nin 1391'de tercüme ettiği *Gülistân*'dır. Son zamanlarda yapılan araştırmaların sonuçlarına göre metnin büyük olasılıkla Altın Orda veya Harezm'de değil de Memlûk Mısırı'nda

⁶ Mustafa Argunşah, a.g.e.; J. Eckmann, *Chagatay Manual*, Indiana University Publications, Bloomington 1966.

⁷ A. Azmi Bilgin ve Necmeddin Hacıeminoğlu, "Kıpçak Türkçesi", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 25, TDV Yayınları, Ankara 2002, s. 421-424; A. Bodroglugeti, "The Medical Terminology in the Kitab Baytarat al-Vazih, a Fourteenth Century Mamluk-Kipchak Treatise on Veterinary Medicine", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: XX1, 1973, s. 115-125; J. Eckmann, *Nehcü'l-Feradis: Tıpkıbasım (Önsöz)*; J. Eckmann, *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*; P. B. Golden, *The King's Dictionary: The Rasûlid Hexaglot: Fourteenth Century Vocabularies in Arabic, Persian, Turkic, Greek, Armenian and Mongol*, E. J. Brill, Leiden 2000; Necmettin Hacıeminoğlu, *Kutb'un Hüsrev ü Şîrin'i ve Dil Hususiyetleri*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1968; Necmettin Hacıeminoğlu, *Harezm Türkçesi ve Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

⁸ Kemal Yüce, *Ebu'l-Kâsim Carullah Mahmûd bin Omar bin Muhammed bin Ahmed ez-Zamahşarî el-Hvârezmî: Mukaddimetü'l-Edeb. Hvarizm Türkçesi ile Tercümeli Şuşter Nüshası: Giriş, Dil Özellikleri, Metin, İndeks*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

⁹ H. E. Boeschoten, vd., *Al-Rabghûzî: The Stories of the Prophets, Qişas al-Anbiyâ', An Eastern Turkish Version, Volume I* (s. xiii-xxxv), E. J. Brill, Leiden-New York-Köln 1995;

¹⁰ Necmettin Hacıeminoğlu, *Kutb'un Hüsrev ü Şîrin'i ve Dil Hususiyetleri*; A. Zajaczkowski, *Najstarsza wersja turecka Hüsrev u Şîrin Quţba = La plus ancienne version turque du Hüsrev u Şîrin de Quţb: Tekst, Facsimile, Slownik, I-III*, Warszawa 1958a.

¹¹ Aysu Ata, *Nehcü'l-Ferâdis: Uştmahlarning Açuk Yolu, III Dizin-Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998; J. Eckmann, *Nehcü'l-Feradis: Tıpkıbasım (Önsöz)*; J. Eckmann, *Nehcü'l Ferâdis. Uştmahlarning Açuk Yoli (Cennetlerin Açık Yolu): Metin, II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

¹² Hz. Muhammed'in yaşamı ve öğretileri üzerine Nevavî (1233-1277) tarafından yazılmış herkesçe bilinen bir derlemedir.

tercüme edildiği düşünülmektedir. Memlûk Devleti'nde kullanılan Kıpçak dilinin Altın Orda ve Harezm'de kullanılan diyalektlerden pek de uzak olmadığı göz önünde bulundurulduğunda bu durumun fazla bir önemi yoktur.¹³ Bu çalışma, Sa'dî'nin eserinin ilk Türkçe tercümesidir ve *Nehcü'l-Ferâdis*'in tenkitli neşri gibi bu eserin de tüm söz varlığı tenkitli neşrinde işlenmiştir.¹⁴

4. Harezm Türkçesi

Bu aşama, Doğu Türkçesi yazı dilleri için esas dönüm noktasıdır. Söz konusu metinlerde Eski Türkçedeki *adağ* > *ayağ* (but) örneğinde görülen *ḡ* > *y* değişimi veya eski akkuzatifin değişimi olan *+(I)G* > *+nI* / *+(I)* gibi pek çok önemli değişiklik gözlemlenebilir. Bunların yanı sıra çokluk birinci şahsın geçmiş zaman ekinin *-DImlz* > *-DIK* şeklindeki değişimi de bütün diyalektlerde gerçekleşmiştir. Bu değişiklikler her Kıpçak dilinde ve hemen hemen bütün Genel Türkçede belirgin bir biçimde görülebilir.

Harezmceyi öncesindeki Karahanlıcadan ayıran başlıca dil özellikleri aşağıda belirtildiği gibidir:

- Dudaksız olmayan vokaller, dudaksız konsonantların komşuluğunda yuvarlaklaşabilir.
ör. mināra > münāra (minare) ya da zamān > zümān (zaman)
İlk örnek Kazakçada мұнара (munara) şeklinde korunmuştur.
- Söz başındaki *b-* ~ *m-* değişimi neredeyse tüm Türk dillerinde *m-* (< *b-*) şeklinde korunurken Türkiye Türkçesi için bu durum farklıdır.
- Kimi hâl ekleri de değişime uğrayabilir; örneğin, datif yerine lokatif, genitif yerine de akkuzatif kullanılabilir.
ör. *Resûlnı andağ düşmen érdi kim...* [*Peygamber + akkuzatif o kadar düşmanı vardı ki...* = “Peygamberin o kadar düşmanı vardı ki...”] Bu, ilk kez Orhon Yazıtlarında görülen eski bir kalıttır.
- Teklik birinci şahıs zamirlerine gelen hâl eklerinin *meniḡde* (lokatif), *meniḡden* (ablatif) ve *meniḡsiz* (menfi hâl) biçimindeki benzersiz şekilleri yalnızca Harezmcede görülmektedir.
- En çok bahsolunan iç türeti, modern Kıpçak dillerinin çoğunda var olan ancak Oğuz dillerinde bulunmayan gelecek zaman-istek bildiren fiilden isim yapma eki *-GU+ iyelik çekimi (+turur)*dur.¹⁵

5. Harezmce ve Kıpçakça Arasındaki Dil Bilgisi Benzerliklerine Bazı Örnekler

Örnekler incelendiğinde çağdaş olanların yanı sıra Kıpçakça biçimleriyle genellikle benzerlik gösteren bazı arkaik alomorflara da rastlanmaktadır. Örneğin bir üçüncü şahıs iyelik eki ve ardından gelen datif eki çoğunlukla arkaik olan *+ḡA* ya da *+ḡGA* biçimini alırken nadiren

¹³ A. Bodrogligeti, “The Medical Terminology in the Kitab Baytarat al-Vazih, a Fourteenth Century Mamluk-Kipchak Treatise on Veterinary Medicine”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: XX1, 1973, s. 124.

¹⁴ Mustafa Argunşah, a.g.e.; J. Eckmann, *Nehcü'l-Feradis: Tıpkıbasım (Önsöz)*; J. Eckmann, “The Mamluk-Kipchak Literature”, *Central Asian Journal*, Cilt: 8, Sayı: 4, 1963, s. 304-319; J. Eckmann, *Chagatay Manual*; K. Grønbech, *Komanisches Wörterbuch*, Einar Munksgaard, København 1942.

¹⁵ Mustafa Argunşah, a.g.e.; Nâsirü'd-Dîn bin Burhânü'd-Dîn Rabḡûzî: *Kisasü'l-Enbiyâ – I. Giriş-Metin-Dizin*; A. Azmi Bilgin ve Necmeddin Hacıeminoğlu, “Kıpçak Türkçesi”; A. Bodrogligeti, *A Fourteenth Century Turkic Translation of Sa'di's Gulistan*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1969; H. E. Boeschoten, vd., *Al-Rabḡhūzî: The Stories of the Prophets, Qışaḡ al-Anbiyâ', An Eastern Turkish Version, Volume I* (s. xiii-xxxv); J. Eckmann, *Nehcü'l-Feradis: Tıpkıbasım (Önsöz)*; J. Eckmann, *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996; P. B. Golden, *The King's Dictionary: The Rasûlid Hexaglot: Fourteenth Century Vocabularies in Arabic, Persian, Turkic, Greek, Armenian and Mongol*; Necmettin Hacıeminoğlu, *Harezm Türkçesi ve Grameri*; Necmettin Hacıeminoğlu, *Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri*; Necmettin Hacıeminoğlu, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996; Ali Fehmi Karamanlioğlu, “Kıpçaklar ve Kıpçak Türkçesi”; Mustafa Öner, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998; Funda Toprak, “Harezm Türkçesi ve Fiillerin Özellikleri”, *Türk-Kırgız Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 13, 2003, s. 105-118; Kemal Yüce, *Ebu'l-Kâsim Carullah Mahmûd bin Omar bin Muhammed bin Ahmed ez-Zamahşari el-Hvârezmi: Mukaddimetü'l-Edeb. Hvarizm Türkçesi ile Tercümeli Şuşter Nüshası: Giriş, Dil Özellikleri, Metin, İndeks*.

çağdaş Kıpçakça biçimi olan *+nA* şeklini almaktadır. Ablatif yapısı da genellikle *+DIn* alomorfu ile oluşturulsa da 13. ve 14. yüzyıllardan itibaren yeni *+DAn* formunun da kullanıldığı görülmektedir. Çokluk üçüncü şahıs zamirinin akkuzatif ile çekimlenmiş yapıları arkaik olan *oları*’dan Kıpçak *aları*’ya değişme eğilimi gösterirken diğer bir arkaik form olan *olarıg* biçimi ise Harezmce metinlerde hiç görülmemektedir.

Soru zamirleri, Oğuz kolundaki çeşitlenmeler söz konusu olduğunda belirgin bir örnek teşkil eder. Üç soru zamiri kökünden (1. *ne* cansız, 2. *kim* canlı, 3. *kañ/ķay* hangi/nasıl) *ķay* kökü yalnızca Oğuz dillerinin iki soru zamirinde bulunurken (ör. Türkiye Türkçesinde *hangi* “hangi” ve Azerbaycan Türkçesinde *hara+* “nere”) Kıpçak dillerinde ve Türkî dillerde *ķay* ‘nasıl’, *ķayda* ‘nerede’, *ķaysı* ‘hangisi’ ve bunlar gibi çeşitli şekillerde yaşamaktadır.

Olumsuzluk meselesi ise oldukça sorunludur. Orta Asya’dan gelen Harezmce kaynaklarda, oluş belirten *ér-* fiilinin *érmes* gibi arkaik biçimlerine rastlanılsa da *Gulistân* gibi Orta Doğu’daki Orta Türkçe kaynaklarında tıpkı çağdaş Oğuz ve Kıpçak dillerinde olduğu gibi yeni *dégül/dügül* biçimleri kullanılmaktadır. Yalnızca Güneydoğu dilleri *ér-* fiil kökünü muhafaza etmiştir. Ancak Kıpçak dillerinden olan Kazakça ve Kırgızcanın olumsuzluk bildiren yüklemelerinde *émes/émés* biçimlerinin kullanılması Türkî veya Çağatayca etkilere işaret etmektedir.

Bir Kıpçak metnini ayırt etmede zarf kullanımları da önemli göstergeler olarak işlev görebilir. *Aşnu+* ‘önce’ dışındaki tüm Harezmce zarflar Kıpçakça olarak kategorize edilebilmektedir. Örneğin, *ast+* ‘alt, aşağı’ ifadesi Oğuz dillerinde *alt+* olarak kaydedilmiştir. Ayrıca *burun+* ‘ön, önde olan’ ya da diğer kaynaklarda *ön+* şeklinde görülebilen ifade de bu bağlam içinde değerlendirilebilir.

Harezmce ve çağdaş Kıpçak dillerinde Oğuz dillerine kıyasla daha fazla gerundium kullanıldığından dolayı gerundiumlar da benzerlik göstermektedir. Harezmce ve Oğuzca kaynaklarda yalnızca üç gerundium (*-p*, *-mAdIn/-mAdAn* ve *-A*) bulunmaktadır. Harezmce’nin ve Kıpçakçanın kullandığı ortak gerundiumlar arasında ise *-GAç*, *-GAndA*, *-ArDA* ve benzerleri yer almaktadır.

Türk dillerinde şimdiki zamanda meydana gelen eylemler pek çok şekilde ifade edilebilir. Bir eylemin ne kadar çaba gerektirdiği, düzenliliği ve zamanla alakalı diğer birçok içeriği gibi çeşitli değerleri belirten yardımcı fiillerin bolluğu, Kıpçak dilleri için karakteristik bir fenomendir. Harezmce’de, *-p* ve *-A(y)* gerundiumları *tur-* (durmak) yardımcı fiiliyle bir arada kullanılmaya başlanmıştır. Bu kullanım çağdaş Kıpçak dillerinden hâlen mevcut olsa da (ör. Kazakça *Ayjan söyleyip tur* “Ayjan konuşuyor”) hiçbir Oğuz dilinde bulunmaz. Kıpçak dışı dillerde, genel geniş zaman eki olan *-Ar* veya ‘yürümek’ anlamına gelen *-yür* ya da *-yor* birleşik yardımcı fiilleri kullanılır. Gelecek zamanda gerçekleştirilecek eylemleri ifade etmek için ise Oğuzca olan *-IsAr* kullanımı nadiren görülürken çoğu örnekte Oğuz kaynaklarında bulunmayan *-GA* veya *-GAY* eklerine rastlarız.

6. Sözlük Analizi

Bu araştırmanın son kısmı, *Gulistân* ve *Nehcü’l-Ferâdis*’in söz varlığının eksiksiz bir analizidir. Amacım; bu iki eserin leksikal malzemelerini toplamak, değerlendirmek, ardından da diğer kaynaklardaki bilinen Kıpçak ve Oğuz leksikal malzemeleriyle kıyaslamaktır. Sonuç olarak, leksemelerin yalnızca küçük bir kısmı kesinlikle “Kıpçakça” olarak sınıflandırılabilir olup geriye kalan kısım “ortak” veya “kaynağı belirsiz” olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle, büyük ihtimalle Kıpçakça kökenli olan 108 madde belirleyip bunları yedi ölçüte dayanan bir değerlendirme sisteminde inceledim. (Eke bakınız.)

Kontrol edilen 108 leksemden 41’i tüm kriterlere uyuyordu. Örneğin; *ayna-* ‘değişmek’, *çibin* ‘sinek, böcek’, *oğurla-* ‘çalmak’, *ķoyan* ‘tavşan’ ve *çom-* ‘suya dalmak’.

Ek olarak, 39 leksem ölçütlerin altısına uyuyordu. Örneğin; *is* ‘koku’, *münjüş* ‘köşe’, *yırla-* ‘şarkı söylemek’ ve *ķoletke / ķolige* ‘gölge’.

Metinde Kıpçakça sözün yerine genellikle (bazen 50-100 kat daha fazla) mukabilindeki Oğuzca sözün kullanıldığı 11 leksem görülür. Örneğin; *aşa-* (Kıpçakça) ve *yé-* (Oğuzca) ‘yemek’ ya da *öt-* (Kıpçak) ve *keç-* (Oğuz) ‘geçmek veya bir şeyi aşmak’.

Yalnızca *Nehcü'l-Ferâdis*'te ve yalnızca *Gülistân*'da görülen leksemler bulunsa da bu eserlerin sözlükleri oldukça istikrarlı ve tutarlı görünmektedir. Birikimleri gözetildiği takdirde *Nehcü'l-Ferâdis*'in daha fazla Kıpçak lekseme sahip olması beklense de *Gülistân* bünyesinde biraz daha fazlasını barındırır. Bölgesel etkilerin yanı sıra, iki eserin de Oğuz unsurlarıyla karışmış temel bir Kıpçak söz dağarcığını miras almış olması muhtemeldir. Günümüzde bu Oğuz unsurların çoğu Kıpçak eş değerleriyle değiştirilmiş durumdadır.¹⁶

7. Sonuç

İncelenen dönemde, yani 13. ve 14. yüzyıllarda, Türk dilleri günümüzdekinden daha farklı bir çeşitlenme aşamasındaydı. Bu olgu göz önünde bulundurulduğunda; Oğuzca olanla Oğuzca olmayan unsurları ve Kıpçakça olanla Kıpçakça olmayan özellikleri ayırt etmede en makul ve güvenilir kaynakları teşkil eden Harezmce edebî eserler, kendi içlerinde birçok dil bilgisi unsuru ve leksem tabakasına ayrılabilir. Harezmce eserlerin hepsi kendilerine özgü bir yapıdadır ve en kararlı ortak özellikleri ise kararsızlıklarıdır. Art zamanlı karşılaştırmada gramer yapılarından ve söz varlığından görüleceği gibi; bir edebî dil olarak Harezmce, sonrasındaki birçok Kıpçak dilinin kökeni sayılabilir ya da en azından bu dillerin oluşumuna kayda değer katkılar sağlamış olabilir.

Aslına bakıldığında Kıpçaklar ve diyalektleri, Harezm döneminden epey önce de vardı ve Harezm Türkçesinin oluşumundaki faal etkenler arasındaydı. Dolayısıyla Harezm Türkçesinin Kıpçak dillerinin az çok birbirinden ayrılabilir iki gelişim aşaması arasında bir köprü vazifesi gördüğü rahatlıkla varsayılabilir.

Kaynakça

- ABDRAZKOV, K. S., *Tatarsko-Russkii Slovar'*, Moskva 1966.
Abdülbâkî, “Yunus Emre’de Öz Türkçe Kelimeler”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt: 4, 1934, s. 265-281.
Abu Hayyan, *Kitab al-İdrak li-Lisan al-Atrak*, İstanbul 1931.
ARGUNŞAH, Mustafa. vd. *Karahanlıca Harezmce Kıpçakça Dersleri*, Kesit Yayınları, İstanbul 2010.
ATA, Aysu, *Nâsirü'd-Dîn bin Burhânü'd-Dîn Rabgûzi: Kisasü'l-Enbiyâ – I. Giriş-Metin-Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.
ATA, Aysu, *Nehcü'l-Ferâdis: Uştmaqlarning Açuk Yolu, III Dizin-Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
ATALAY, Besim, *Ettuhfetu'z-Zekiyye fi Lugat at-Türkiyye*, İstanbul 1945.
BİLGİN, A. Azmi – HACİEMİNOĞLU, Necmeddin, “Kıpçak Türkçesi”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 25, TDV Yayınları, Ankara 2002, s. 421-424.
BODROGLİGETI, A., *A Fourteenth Century Turkic Translation of Sa'di's Gulistan*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1969.
BODROGLİGETI, A. “The Medical Terminology in the Kitab Baytarat al-Vazih, a Fourteenth Century Mamluk-Kipchak Treatise on Veterinary Medicine”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: XX1, 1973, s. 115-125.

¹⁶ K. S. Abdrazkov, *Tatarsko-Russkii Slovar'*, Moskva 1966; Abdülbâkî, “Yunus Emre’de Öz Türkçe Kelimeler”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt: 4, 1934, s. 265-281; Aysu Ata, *Nehcü'l-Ferâdis: Uştmaqlarning Açuk Yolu, III Dizin-Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998; Sir G. Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Clarendon Press, Oxford 1972; Robert Dankoff ve James Kelly (ed.), *Maḥmūd al-Kāsharī, Compendium of the Turkic Dialects (Dīwān Luyāt at-Turk) I -III*. Harvard University Printing Office (Turkish Sources VII), Harvard 1982; Ahmet Bican Erçilasun, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1991; Hasan Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999; Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı II. İndeks-Gramer*, 3. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997; F. Ganiev, *Tatarça-Türekçe Sözlük*, Kazan'-Moscow 1997; K. Grønbech, *Komanisches Wörterbuch*; M. T. Houtsma, *Ein türkisch-arabisches Glossar*, Leiden 1894; Mustafa Öner, “Bugünkü Kıpçak Türkçesi Ortak Söz Varlığı Denemesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Cilt: 56, Sayı: 2008/2, 2008, s. 77-97; B. N. Shnitnikov, *Kazakh- English Dictionary*, Mouton & Co., London-The Hague-Paris 1966; Recep Toparlı vd, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

Harezmce: Çağatay Türkçesi Öncesi Kıpçak Tabakasının Tespiti

- BOESCHOTEN, H. E vd., *Al-Rabghūzī: The Stories of the Prophets, Qişāş al-Anbiyā', An Eastern Turkish Version, Volume I* (s. xiii-xxxv), E. J. Brill, Leiden-New York-Köln 1995.
- CLAUSON, Sir G., *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Clarendon Press, Oxford 1972.
- DANKOFF, Robert -KELLY, James (ed.), *Maḥmūd al-Kāşyarī, Compendium of the Turkic Dialects (Dīwān Luyāt at-Turk) I -III*, Harvard University Printing Office (Turkish Sources VII), Harvard 1982.
- DİLÇİN, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, 2.Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- ECKMANN, J., *Nehcü'l-Feradis: Tıpkıbasım (Önsöz)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1956.
- ECKMANN, J., "The Mamluk-Kipchak Literature", *Central Asian Journal*, Cilt: 8, Sayı: 4, 1963, s. 304-319.
- ECKMANN, J., *Chagatay Manual*, Indiana University Publications, Bloomington 1966.
- ECKMANN, J., *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996 (özellikle s. 1-51).
- ECKMANN, J., *Nehcü'l Ferâdis. Uştmaḥlarning Açuq Yolu (Cennetlerin Açık Yolu): Metin, II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1991.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
- EREN, Hasan, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- ERGİN, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı II. İndeks-Gramer*, 3. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.
- GANİEV, F., *Tatarça-Türkçe Sözlük*, Kazan'-Moscow 1997.
- GOLDEN, P. B., *The King's Dictionary: The Rasūlid Hexaglot: Fourteenth Century Vocabularies in Arabic, Persian, Turkic, Greek, Armenian and Mongol*, E. J. Brill, Leiden 2000.
- GRØNBECH, K., *Komanisches Wörterbuch*, Einar Munksgaard, København 1942.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin, *Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1968.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin, *Harezm Türkçesi ve Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.
- HOUTSMA, M. T., *Ein türkisch-arabisches Glossar*, Leiden 1894.
- JOHANSON, L.-CSATÓ, A. É., *The Turkic Languages*, Routledge, London-New York 1998.
- KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi, "Kıpçaklar ve Kıpçak Türkçesi", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: 12, 1962, s. 175-184.
- KARAMANLIOĞLU, A. F., *Nehcü'l-Ferâdis'in Dil Hususiyetleri. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 16 (1968), s. 55-72; 17 (1969), s. 33-56; 18 (1970), s. 53-56; 19 (1971), s. 145-170.
- Kilisli Rifat, *El-Kavanini'l-Külliyte li-Zabti'l-lugati't-Türkiyye*, İstanbul 1928.
- KURAT, Akdes Nimet, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1972 (özellikle s. 69-102).
- ÖNER, Mustafa, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
- ÖNER, Mustafa, "Bugünkü Kıpçak Türkçesi Ortak Söz Varlığı Denemesi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Cilt: 56, Sayı: 2008/2, 2008, s. 77-97.
- SAMOJLOVIČ, A. N., *K istorii literaturnogo sredneaziatsko-tureckogo yazıka, Mir Ali-Şir. Sbornik pyatisotletiyu so dnya rojdeniya*, Leningrad 1928.
- SHNİTNİKOV, B. N., *Kazakh- English Dictionary*, Mouton & Co., London-The Hague-Paris 1966.
- SINOR, Denis, *The Cambridge History of Early Inner Asia*, Cambridge University Press, Cambridge 2008, s. 277-285.
- TOPARLI, Recep vd., *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003.
- TOPRAK, Funda, "Harezm Türkçesi ve Fiillerin Özellikleri", *Türk-Kırgız Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 13, 2003, s. 105-118.
- VÁSÁRY, Istvan, *Az Arany Horda* [The Golden Horde], Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1986. (özellikle s. 9-80).
- VÁSÁRY, Istvan, *A régi Belső-Ázsia története* [History of Inner Asia prior to the Mongol period], Balassi Kiadó, Budapest 2003.
- YÜCE, Nuri, *Ebu'l-Kâsim Carullah Mahmūd bin Omar bin Muhammed bin Ahmed ez-Zamahşarî el-Hvârezmî: Mukaddimetü'l-Edeb. Hvarizm Türkçesi ile tercümeli Şuşter nüshası: Giriş, Dil Özellikleri, Metin, İndeks*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- ZAJĄCZKOWSKI, A., *Najstarsza wersja turecka Ḥusrāv u Šīrīn Quṭba = La plus ancienne version turque du Ḥusrāv u Šīrīn de Quṭb: Tekst, Facsimile, Słownik, I-III*, Warszawa 1958a.
- ZAJĄCZKOWSKI, A., *Bulğat al-Muštāq fī Luğat at-Turk wa-l-Qifğāq*, Warszawa 1958b.
- ZAJĄCZKOWSKI, A., *Słownik arabsko-kipczacki z okresu Państwa Mameluckiego: Bulğat al-muštāq fī luğat at-Turk wa-l-Qifğāq*, Cilt: I, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1958c.

Kitâbu Gülistân bi't-Türkî ve Nehcü'l-Ferâdis'in Sözlüklerinin Karşılaştırmalı Analizi¹⁷

Aşağıda yer alan tabloda Sarâyî'nin *Gülistân*'ının (Bodrogligeti 1969) ve *Nehcü'l Ferâdis*'in (Ata 1998) tüm söz varlığını analiz ediyorum. Analize başlamadan önce fonetik ve diğer bazı ölçütlere dayanarak muhtemelen Kıpçakça olmayan dolayısıyla da karşılaştırmalı tabloda yer almayacak unsurları ayıkladım. “Kıpçakça Sözlükler” sütunundaki leksemeler yedi ölçüte göre değerlendirilmiştir: (1) Tipik Kıpçak fonetik işaretlerini gösteriyorlar mı? (2) Tarihî Kıpçak kaynaklarında doğrulanabiliyorlar mı? (3) Tarihî ve çağdaş Oğuz kaynaklarında bulunmuyorlar mı? (4) Ana kriterlerden biri olmamakla beraber kelimeler, leksemelerin 13. yüzyıl Kıpçak konuşma dilinde kullanıldığına delalet eden *Codex Cumanicus*'ta listelenmişler mi? (5) Günümüze ulaştılar mı, çağdaş Kıpçak dillerinde kullanılıyorlar mı? (6) *Tarama Sözlüğü*'nde yer alıyorlar mı? Eğer yer almıyorlarsa bu, 13. yüzyıldan sonra Anadolu'da kullanılmadıklarını doğrular; (7) *Tarama Sözlüğü*'ne işlenmeyen ancak 15. yüzyıla ait bir Oğuz kaynağı olan Dede Korkut'ta yer almıyorlar mı?

“Diğer Sözlükler” sütununda listelenen leksemeler, Oğuzca veya mukabilindeki diğer unsurlardır ve yazılarda görülmeseler dahi listelenebilirler. Burada; bahse değer fonetik özellikler bulundurmadağı sürece bir kökün yalnızca bir ve en basit biçimini listeliyor, *tag* “dağ” gibi sık görülen Türkçe kökleri analiz etmiyorum.

Kısaltmalar

Kalın yazılmış sözler yazılı kayıtlarda tanıklanmış olup kalın yazılmayanlar ise yazılı kayıtlarda görülmemektedir.

Bşk.	Başkurt
Bul.	<i>Kitâb bulgati 'l-muštâq</i> (Memlük-Kıpçak) (Zajaczkowski 1958b)
CC	<i>Codex Cumanicus</i> (Grønbech 1942)
EDPT	Clauson (1972)
Er.	Eren (1999)
Hou.	Houtsma (1894)
Id.	<i>Kitâbu'l-idrâk li-lisâni'l-atrâk</i> (Memlük-Kıpçak) (Abu Hayyan 1931)
Krç.	Karaçay-Balkarca
Kav.	<i>Al-qawânînu'l-kullîyya fî dâbî'i'l-lugati't-turkiyya</i> (Memlük-Kıpçak) (Rifat 1928)
Kaz.	Kazakça
Kklp.	Karakalpakça
Kırg.	Kırgızca
Quṭb	<i>Husrâv u Šîrîn</i> (Harezm Türkçesi) (Zajaczkowski 1958c)
BT	Batı Türkçesi
Tat.	Kazan Tatarcası
TLS	Ercilasun (1991)

¹⁷ K. S. Abdrazkov, *Tatarsko-Russkii Slovar*, Moskva 1966; Abdülbâki, “Yunus Emre'de Öz Türkçe Kelimeler”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt: 4, 1934, s. 265-281; Aysu Ata, *Nehcü'l-Ferâdis: Uştahlarning Açuk Yolu*, III Dizin-Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998; Sir G. Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Clarendon Press, Oxford 1972; Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, 2.Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009; Ahmet Bican Ercilasun, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*; Hasan Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*; Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı II. İndeks-Gramer*; F. Ganiev, *Tatarça-Türkçe Sözlük*; K. Grønbech, *Komanisches Wörterbuch*; M. T. Houtsma, *Ein türkisch-arabisches Glossar*; Mustafa Öner, “Bugünkü Kıpçak Türkçesi Ortak Söz Varlığı Denemesi”; Kilisli Rifat, *El-Kavaninü'l-Küllîyye li-Zabti'l-lugati't-Türkiyye*, İstanbul 1928; B. N. Shnitnikov, *Kazakh- English Dictionary*; Robert Dankoff ve James Kelly (ed.), *Mahmūd al-Kāshyārī, Compendium of the Turkic Dialects (Dīwān Luyāt at-Turk) I -III*, Recep Toparlı vd, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*; A. Zajaczkowski, *Najstarsza wersja turecka Husrâv u Šîrîn Quṭba = La plus ancienne version turque du Husrâv u Šîrîn de Quṭb: Tekst, Facsimile, Slownik, I-III*.

Harezmce: Çağatay Türkçesi Öncesi Kıpçak Tabakasının Tespiti

Tuh. *At-tuhfatu 'z-zakiyya fi luğati 't-turkiyya* (Memlük-Kıpçak) (Atalay 1945)
 # Oğuz kaynaklarında tanıklanmış
 ## yalnızca Kıpçak olmayan kaynaklarda tanıklanmış

Kıpçakça unsurlar (ilk sütunun son ögesi)

- 1 beklenen Kıpçak fonetik kriterlerine uyuyor
 a-b-c-d-e-f: unsurun geçtiği eski Kıpçak kaynaklarının sayısı
 3 söz eski ve çağdaş Oğuzca kaynaklarında görülüyor (Clauson 1972'ye göre)
 4 *Codex Cumanicus* 'ta listelenmiş (Grønbech 1942)
 5 çağdaş Kıpçak dillerinde yaşıyor
 6 *Tarama Sözlüğü* 'nde listelenmemiş
 7 *Dede Korkut* 'ta yer almıyor

Kıpçakça Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcü'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı ¹⁸	Diğer Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcü'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı
abuşka <i>yaşlı erkek</i> 1c3467	CC 27, Hou. 24,16, Tuh. 20b 3; 30b 8, EDPT 6: #	0x/5x	bk: karı		
andağok <i>öylece</i> 1a367	Id. 24 (andaŋok), EDPT 177 (antağ): diğer bütün kaynaklarda andağ > #	0x/11x	andağ	EDPT 177	0x/100+
anuk <i>bitmiş, hazır</i> 1c3467	Ꞥuṭb 9, CC 38 (anuḡla-), Id. 23, Tuh. 13b. 1, EDPT 182: #	0x/1x	hāzır	Arapça alıntı söz	43x/41x
epçi <i>kadın, zevce</i> 1a3467	CC 89, EDPT 6: # diğer her kaynakta evçi	6x/0x	hatun	CC 196, Ꞥuṭb 55, EDPT 602, Hou. 28,16, Tuh. 18b. 8	12x/100+
ar- <i>yorulmak</i> 1c457	Ꞥuṭb 10, CC 39, Hou. 27.14, Id. 9, Bul. 37r, Tuh. 9b. 6, Cl. 193, Kaz. arı-	5x/4x	yorul-	TLS: ##	

Kıpçakça Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcü'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı	Diğer Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcü'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı
--------------------	--------	---	-----------------	--------	---

¹⁸ Tablodaki “/” işaretiyle solda belirtilen değer *Gülistân* 'daki, sağda belirtilen değer ise *Nehcü'l-Ferâdis* 'teki kullanım sıklığını göstermektedir. (Ç.N.)

Harezmce: Çağatay Türkçesi Öncesi Kıpçak Tabakasının Tespiti

aşa- (yemek) yemek 1b34567	Құтб 13, CC 44, Hou. 43,9, EDPT 256: #, Tat./Bşk./Krç. <i>aşa-</i>	1x/1x	yé-	Ortak söz, Құтб 77, Hou. 43.9. Id. 90, Kav. 8,16; 62,16, Tuh. 5a. 11, EDPT 869	47x/100+
aşıq- <i>acele etmek</i> 1b3457	CC 44, Құтб 14, Tuh. 25b. 3, EDPT 259: (aşuk) Osmanlı kaynaklarında 2 kez geçmekle beraber günümüz BT'de bulunmamaktadır, #?, Tat. Bşk. Krç. <i>aşıq-</i>	3x/0x	acele ét- tez-	TLS: Günümüzde <i>aşıq-</i> yalnızca Kıpçakçada yaşamakta olup diğer her yerde alıntı sözdür. ##	
asra- <i>bakmak, korumak; beslemek</i> 1a457	CC 42, Құтб 12, TLS: #, Kaz. <i>asıra-</i>	4x/0x	besle-	CC 56, Құтб 31, TLS: ##	8x/0x
aya- <i>esirgemek, kıskanmak</i> 1b345	CC 31, Tuh. 90b. 12, EDPT 267: #, Osmanlıcada <i>saygı göstermek</i> , Tat. Bşk. Krç. <i>aya-</i>	2x/0x	kıskan-	CC 208, Hou. 36,7, Id. 72, Bul. 65r, Tuh. 8b. 4, EDPT 667: bütün BT	
ayna- <i>değişmek; yanılmak</i> 1a3467	Құтб 6, CC 32, EDPT 62: (adna:-) #, Kaz. <i>aynı-</i> (hasta hissetmek; aksamak), TLS: çağdaş Kıpçakça: <i>alış-, almaş-...</i>	0x/3x	tegiş-	Құтб 174-5, CC 239: “bir üst makama hediye sunmak”, Tuh. 30a. 13 “takas etmek”, EDPT 487: BT'de her zaman <i>değiş</i> <i>tokuş</i> , ##?	
balçık <i>çamur, killi toprak</i> 1f45	Ortak söz, CC 48, Hou. 24,13, Bul. 4,10: xv, Id. 36, Kav. 58,14, Tuh. 23b, 6, EDPT 333: Kâşgârî Oğuzca olduğunu söyler, Kaz. <i>balşıq</i> , Tat. <i>pıçraq</i>	5x/3x	(çamur)	TLS: Yalnızca Azerbaycan Türkçesinde ve Osmanlı Türkçesinde	

Kıpçakça Sözler	Notlar	Gülistân'da/Nehcü'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı	Diğer Sözler	Notlar	Gülistân'da/Nehcü'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı
--------------------	--------	---	-----------------	--------	---

Harezmce: Çağatay Türkçesi Öncesi Kıpçak Tabakasının Tespiti

bar- <i>gitmek</i> 1e45	CC 50, ȚuȚb 27, Hou. 40,12, Id. 29, Kav. 8,16, Tuh. 90a. 12, EDPT 354: BT b->v-, anlamı <i>varmak</i> 'a kaydı, #?, Tat. Bşk. Krç. Kaz. <i>bar-</i>	19x/100+	kit-/kél-	Ortak söz, CC 141, ȚuȚb 97, Hou. 40,12, Id. 78, Bul. 47v, Kav. 9,3, Tuh. 16b. 3, EDPT 701 (2 két-)	48x/42x
barça <i>bütün, hepsi</i> 1c34567	CC 50, EDPT 356, Kav. 39,19, Tuh. 82a 4, #, Kaz. <i>barşa</i> , Tat <i>barça</i>	18x/46x	bütün	CC 50 (<i>tam</i> anlamında), Tat. <i>bötén</i> , Kaz. <i>bütün</i>	0x/1x
bağışla- <i>affetmek</i> 1e4	CC 47, ȚuȚb 24, Hou. 44,7, Bul. 86v, Id. 33, Kav. 78,13, EDPT 321: alıntı söz, bütün Kıpçak kaynaklarında bahsolunur. #? Kaz. <i>keşir-</i> , Tat. <i>kiçer-</i> ! TLS: günümüzde yalnızca Oğuzcada yaşar!	18x/16x	keçir-, ğafu ét-	TLS: Kıpçakça kullanır.	
böri <i>kurt</i> 1e34567	CC 66, Hou. 11,3, Id. 30, Bul. 10,6, Kav. 62,7, EDPT 356, #, Kaz. <i>böri</i> , Tat. <i>büre</i>	5x/6x	ķurt	CC, Id. 70, Hou. 11,3, Bul. 11,5, Tuh. 15b 3, EDPT 648: ## “Tamamen Batı sözü”	1x/1x
çekmen <i>hil'at,</i> <i>pelerin</i> 1a4567	CC 74, Kaz. <i>şekmen</i> (deve kürkünden yapılmış kumaş), Tat. <i>çikmen</i>	1x/0x			
çetük <i>kedi</i> 1e5	ȚuȚb 42, Hou. 11,11, Id. 42, Bul. 10,10, Kav. 62,3, Tuh. 19a. 11, EDPT 402: alıntı söz, Kazak <i>mırsın</i> , Tat. <i>meçé</i>	2x/0x	pişik, mısıķ	TLS: Osmanlıca <i>kedi</i> dışında günümüzde bunlar kullanılmaktadır.	

Kıpçakça Sözler	Notlar	Gülistân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı	Diğer Sözler	Notlar	Gülistân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı
--------------------	--------	---	-----------------	--------	---

Harezmce: Çağatay Türkçesi Öncesi Kıpçak Tabakasının Tespiti

çeyne- <i>ısırmak,</i> <i>çiğnemek</i> 1a45	CC 72, TLS: Ortak söz!, Kaz. <i>şayna-</i> , Tat. <i>çeyne-</i>	2x/0x			
çibin <i>sinek</i> 1d34567	CC 75, Kıtıb 43, Hou. 10,11, Bul. 10,16, Tuh. 16b. 3, EDPT 838 (siñek): # <i>şibin</i> , Tat. <i>Çébén</i>	2x/4x	siñek	EDPT 838: ##, TLS: Günümüzde yalnızca Osmanlıcada böyle geçmekle beraber diğer dillerde <i>çibin</i> , <i>şibin</i> şeklindedir.	0x/2x
çınık <i>gerçek,</i> <i>doğru</i> 1a2345?67	CC, Kaz. <i>şın</i> , Kırg. Tat. <i>Çın</i>	1x/0x	gérçek	TLS: günümüzde yalnızca BT'de, ##	
çipçik <i>serçe</i> 1a34567	CC 78, Kkıl. Kaz. <i>şımşık</i> , Tat. <i>çipçik</i>	0x/12x	serçe	TLS: yalnızca Oğuzcada, ##	
çom- <i>suya</i> <i>dalmak</i> 1a3567	Kıtıb 44, Tuh. 27a. 2, EDPT 422: #, Tat. <i>çum-</i> , Kaz. <i>şom-</i>	0x/2x	tal- bat- (sadece Güneş için)	EDPT 490: yalnızca Osmanlıcada anlam kayması	(bat-) 3x/4x
çömçe <i>çorba</i> <i>kepçesi</i> 1d457	CC 76 <i>çömiç</i> , Hou. 17,10 <i>çömçé</i> , Id. 46 <i>çömçi</i> , Tuh. 34a. 6, EDPT 422: <i>çömçe</i> alıntıdır, açık son heceli hâli yalnızca Kıpçakçadır, #? Kaz. <i>şömiş</i> , Tat. <i>Çüméc</i>	1x/1x	Ortak söz!	TLS: olağan fonetik değişiklikler, ancak açık son heceli hâli sadece BT'de	
çöple- <i>toplamak</i> 1a3?4567	CC 75, Tat. <i>çüple-</i> ; <i>çüp ciy-</i>	1x/0x	1. kaldır-, 2. topla-	2. EDPT 440: BT	

Kıpçakça Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcü'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı	Diğer Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcü'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı
--------------------	--------	---	-----------------	--------	---

Harezmce: Çağatay Türkçesi Öncesi Kıpçak Tabakasının Tespiti

çulğa- <i>sarmak,</i> <i>örtmek</i> 1a457	CC 77 (çulğan-), EDPT 407: Harezmce veri bulunmamakta fakat Tat. <i>çoğla-</i>	0x/6x	sar-	Hou. 43,17, Id. 57, Bul. 79v, Tuh. 32a. 5, EDPT 844: günümüzde Osmanlıcada ve Tat. <i>sar-</i>	0x/1x
éşik/işik <i>kayı</i> 1e345	CC 94, Kuṭb 52, Hou. 6,5, Id. 14, Kav. 44,13; 59,10, Tuh. 25b. 5, EDPT 260: #, TLS: #, Kaz. <i>éşik</i> , Tat. <i>İşék</i>	23x/1x	kapu/ kapuğ	Ortak söz!, CC 188, Kuṭb 126- 7, Hou. 6,4, Id. 68, Bul. 14,11, Kav. 59,10, Tuh. 8a. 5, EDPT 583, TLS: Yalnızca Oğuzcada, ##	3x/100+
içğın/uçğın <i>bırak-</i> 1c34567	Kuṭb 194; 205, CC 272 (kurtul-), Tuh. 9b. 1, EDPT 23: (içğın-) #, Tat. <i>içkın-</i>	0x/4x	bırağ-	TLS: N/1	14x/22x
ig <i>rahatsızlık,</i> <i>hastalık</i> 1b3?67	Kuṭb 57, Hou. 32,20, Id. 19, EDPT 98: 20. yüzyıl Osmanlıcasında nadirdir, #?	0x/15x	hista	Farsça alıntı söz	0x/13x
ırak/yırac <i>uzak</i> 1d45	CC 274, Kuṭb 91, Hou. 25,12, Id. 93, Tuh. 8a. 6, EDPT 214: Tüm Kıpçak kaynaklarında, yalnızca BT dışında, /-y/ konsonantıyladır. #, Tat. <i>yérac</i>	12x/32x	uzağ	EDPT 283: ##, TLS: Kıpçak dillerinde görölmektedir, Kaz. <i>uzağ</i> , Tat. <i>ozağ</i>	0x/7x
ırğak <i>kanca</i> 1c3457	CC, Id. 15, Bul. 5,3, Tuh. 18a. 2, EDPT 216: #, Kaz. /Tat. <i>ırğak</i>	0x/4x	çeğgel, kança	TLS: sadece BT, ##	
is <i>koku</i> 13567	Kaz. <i>yis</i> , Tat./Bşk. <i>İs</i>	4x/0x	koğu	Id. 73, Tuh. 28a. 10, EDPT 609 (1. kok-), TLS: günümüzde yalnızca BT'de	

Kıpçakça Sözler	Notlar	Gülistân'da/ Nehcü'l Ferâdis'te	Diğer Sözler	Notlar	Gülistân'da/Nehcü'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı
--------------------	--------	---------------------------------------	--------------	--------	---

Harezmce: Çağatay Türkçesi Öncesi Kıpçak Tabakasının Tespiti

		Tekrar Sıklığı			
it <i>köpek</i> 1f45	Ortak söz!, CC 108, Hou. 11,8, Id. 8, Bul. 10,10, Tuh. 30b. 10, Kav. 62,4, EDPT 34. Kaz. <i>it</i> , Tat. <i>ét</i>	14x/21x	köpek	Er. Orta Türkçeye değin hiç kaynak yok, BT temel sözü, Kıpçakçada yalnızca <i>tazı</i> , Kaz. <i>köpek it</i>	
ıvuk <i>(dişi) ceylan</i> 1b367	Құтб 207, Hou. 11,6, Bul. 10,7, EDPT 8: yalnızca Kıpçak kaynaklarında bu şekilde, diğer dillerde <i>ayraq</i> , #	0x/3x	kedik/keyik	CC 136, Hou. 11,2, Bul. 10,7, Kav. 62,6, Tuh. 38b. 3, EDPT 755. TLS: yalnızca BT'de, Kıpçakçada <i>buğı</i> , <i>bolan</i>	4x/3x
kedin <i>sonra</i> 13?567	EDPT 724: (ké:đin) Kaz. <i>keyin</i> , Kırğ. <i>kiyin</i> , TLS: Günümüzde BT'de bulunmamaktadır.	0x/1x	soñ: soñra	Ortak söz!, Құтб 158, CC 222, Id. 60, Bul. 13,10, Tuh. 3b. 10; 62b. 3, EDPT 832	7x;7x/100+;17x
kéñ <i>büyük, geniş</i> 1e457	Құтб 96; 98, CC 138, Hou. 27,25, Id. 85, Kav. 24,11, Tuh. 38a. 13, EDPT 724: Günümüzde yalnızca Osmanlıcadır, değilse #, Kumukça: <i>gέη</i> , Kaz. <i>kέη</i> , Tat. <i>Kiñ</i>	2x/6x	kéñiş	TLS: yalnızca BT'de, Kıpçakçada yalnızca tek heceli olan yapı kullanılır, ##	
kindik <i>göbek</i> 1e34567	CC 148, Hou. 21,2, Id. 85, Kav. 61,6, Tuh. 18b. 11, EDPT 729: #, Kaz <i>kindik</i> , Tat. <i>Kéndék</i>	0x/6x	köbek	EDPT 729: ##	
kirpiç <i>tuğla</i> 1e34567	Ortak söz!, CC 140, Hou. 24,13, Id. 80, Bul. 4,3, Tuh. 23b. 11, EDPT 737: Güneye ait örnek yoktur. #, Kaz. <i>kirpiş</i> Tat. <i>kirpéc</i>	2x/0x	tuğla	Rumca alıntı, τούβλα, TLS: yalnızca Osmanlıca	

Harezmce: Çağatay Türkçesi Öncesi Kıpçak Tabakasının Tespiti

Kıpçakça Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı	Diğer Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı
kiyiz <i>keçe</i> 1d34567	Ꞑutb 98, CC 142, Hou. 17,4, Id. 82; 79, Tuh. 31b 10, EDPT 707: (BT: <i>keçe</i>) #, Kaz. <i>kiyiz</i> , Tat. <i>Kiyéz</i>	0x/1x	keçe	EDPT 694: ##	
köletke/kölige <i>gölge</i> 1f3457	CC 150 (kölege), Ꞑutb 101, Hou. 7,14, Id. 84, Bul. 4,5, Kav. 58,8, Tuh. 24a. 10, EDPT 718 (köli:ge:) # Kaz. <i>kölökö</i> , Nogayca: <i>köletki</i> , Kumukça: <i>gölentki</i>	1x/11x	kölge	TLS, EDPT 718: Üç heceli biçimler yalnızca Kıpçakçada ve Türkmencede ##	4x/2x
köni <i>doğru, dürüst</i> 1a467	CC 151, Ꞑutb 101, EDPT 726: #	5x/5x	toğrı	Ortak söz!, CC 247, Ꞑutb 181, Hou. 28,6, Id. 64, Tuh. 29b. 7, EDPT 473 (toğuru)	4x/0x
köp <i>çok, pek çok</i> 1c457?	CC 153, Ꞑutb 100, Id. 78, Tuh. 30b. 3, EDPT 686: # Kaz. <i>köp</i> , Tat. <i>Küp</i>	24x/6x	çok	TLS: yalnızca BT'de, ##	5x/0x
körgüz- <i>göster-</i> 1d34567	Ꞑutb 101, CC 154, Id. 81 (köster-), Bul. 27v (köster-), Tuh. 6b. 2, EDPT 740: (körtgür-) epey şekli bulunsa da bu #, Kaz. <i>körgiz-/körset-</i> , Kırg. <i>kördür-/körgüz-/körsöt-</i> , Tat. <i>kürset-</i>	24x/17x	kördür-, köster-	EDPT 740: (körtgür-) Bütün eski ve Oğuzca yapılar Kıpçakçada görülmektedir. TLS: ##	
körk <i>güzellik</i> 1c45	CC 154, Ꞑutb 103, Hou. 19,12, Id. 80, EDPT 741: #, Kaz. <i>körkém, körkéy-</i> (güzel olmak) Tat. <i>Kürkem</i>	18x/31x	küzel	TLS: Ortak söz!, Kıpçakçada düzensiz	

Harezmce: Çağatay Türkçesi Öncesi Kıpçak Tabakasının Tespiti

Kıpçakça Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı	Diğer Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı
meñü <i>sonsuz</i> 1c3457	CC 164, Kıpç 110, Hou. 40,3, Id. 89, EDPT 350: (benğü:) #, Kaz. <i>meñgi</i> , Tat. <i>meñgé</i>	1x/0x	TLS: Diğer dillerde alıntı sözdür. (Arapça <i>ebedî</i>)		
müñüş <i>köşe</i> 1a3?4567	CC 167, Kıpç 113, EDPT 771: Orta Çağ sözü, Bşk. <i>möyöş</i>	0x/7x	köşe	alıntı söz, TLS: sadece BT'de	
oram <i>sokak</i> 13?567	Er. Moğolca alıntı, Tat. <i>uram</i>	0x/8x	soğak	Er. Arapça aracılığıyla gelen Farsça alıntı söz, TLS: ##	
orna- <i>ikâmet etmek</i> 1a3?457	CC 179, Kıpç 118, EDPT 235: BT'de yalnızca Türkmencede yaşamakta, 2 kez Osmanlı kaynaklarında geçmektedir, #?, Kaz. <i>orna-</i> , Tat. <i>urna-</i>	0x/12x	yerleş-	TLS: yalnızca BT'de	
otur- <i>oturmak</i> 1f34567	Kıpç 116; 120, CC 177, Hou. 35,9, Id. 21, Bul. 71,5, Kav. 30,10; 75,2, Tuh. 29b. 11, EDPT 150: (otur-) tüm eski Kıpçakça boyunca böyledir, fakat BT'de: <i>otur-</i> , #, Kaz. <i>otur-</i> , Tat. <i>utır-</i>	15x/100+	otur-	EDPT 150 (otur-) Karahanlıcadan bu yana bütün Kıpçakça kaynaklarında <i>otur-</i> , BT'de her zaman <i>otur-</i> ancak çağdaş Kıpçak dillerinin hepsinde <i>otur-</i> / <i>otur-</i>	34x/0x
oz- <i>geride bırakmak;</i> <i>seçmek;</i> <i>terk etmek</i> 1f3?4567	CC 181, Hou. 35,10, Id. 12, Bul. 48v, Kav. 47,7, Tuh. 28a i., EDPT 279: #, Kaz. <i>ozıp két-</i>	1x/4x	bırak- <i>bırak-;</i> <i>geride bırakmak</i>	Kıpç 39	15x/22x

Harezmce: Çağatay Türkçesi Öncesi Kıpçak Tabakasının Tespiti

Kıpçakça Sözlər	Notlar	Gülistân'da/ Nehcü'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı	Diğer Sözlər	Notlar	Gülistân'da/Nehcü'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı
oğurla- çalmak 1e4567?	CC 173, ẖuṭb 114, Hou. 35,6, Id. 16, Bul. 48v, Kav. 74,18, EDPT 94, Kaz. <i>urla-</i> , Tat. <i>urla-</i> ancak BT'de <i>oğrı</i> "hırsız"	3x/2x	çal-	EDPT 417: <i>çalmak</i> anlamı yalnızca Osmanlıcadadır, ##	
oḡsa- çekmek, benzemek 1c3?457	CC 178, ẖuṭb 195, Kav. 28,9, Tuh. 44b, EDPT 97: 4 kez Osmanlı kaynaklarında geçmekte, Kaz. <i>uḡsa-</i>	5x/21x	beṇze-	CC, Id. 88, Bul. 16,4, Kav. 28,13, Tuh. 44b. 6, EDPT 352: ##, BT	0x/3x
öḡin <i>ayrı</i> 1a367	Hou. 54,13-19, EDPT 170: (öḡi:) #	0x/100+	aḡru(k), ayru(k)	TLS: Ortak söz!, Hou. 54,13, Tuh. 34b. 12, EDPT 65 (aḡruḡ)	
ör- <i>yükselmek</i> 1a356	Id. 10 (filizlenmek), EDPT 195: (1 ö:r-) #, Kaz./Kırg. <i>örü-</i>	0x/16x	ḡalk-	EDPT 619: (kaltur-) yalnızca BT'de, Rumeli yapısı, ##	
öt- <i>delmek, geçmek</i> 1b45	CC 184, Tuh. 21b. 10; 37b. 2 EDPT 39: Bugün BT'de yalnızca Türkmencedir, 17. yüzyıla dek Osmanlıcada düzensizdir. Kaz. <i>öt-</i> , Tat. <i>üt-</i>	3x/1x	keç-	CC 135, ẖuṭb 92, Hou. 33,17, Id. 79, Bul. 62v, Kav. 9,8, Tuh. 12a. 7, EDPT 693:/TLS: ##	28x/100+
özge <i>farklı, başka</i> 1e457	CC 186, ẖuṭb 125, Hou. 54,13, Id. 13, Kav. 40,7, Tuh. 26b. 10, EDPT 285	18x/12x	aḡru(k), ayru(k)	TLS: Ortak söz!, Hou. 54,13, Tuh. 34b. 12, EDPT 65 (aḡruḡ)	
ḡaraḡ <i>göz bebeği</i> 1c457	ẖuṭb 132, Hou. 20,4, Id. 71, Tuh. 36a. 9, EDPT 652: bugün BT'de yalnızca Türkmencedir, Kaz. <i>ḡaraḡıḡ</i> , Tat. <i>bebek</i> ; <i>küz ḡarası</i>	0x/3x	bebek	ẖuṭb 29, Farsça alıntı söz	2x/0x

Harezmce: Çağatay Türkçesi Öncesi Kıpçak Tabakasının Tespiti

Kıpçakça Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/ Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı	Diğer Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı
karı <i>ihitiyar</i> 1e45	CC 194, Kıtıb 133, Hou. 20,12, Id. 70, Kav. 44,17, Tuh. 20b. 3, EDPT 644: BT <i>yaşlı kadın</i> , Kaz. <i>Keri</i>	17x/6x	yaşlı	Kıtıb 74, CC (<i>göz yaşlarıyla dolmuş gözler</i>), EDPT 978 (ya:şlığ)	1x/11x
kay(-da/-dan/-sı) <i>soru gövdelerinin kökü</i> 1e457	CC 189, Kıtıb 129, Id. 75, Bul. 15,12, Kav. 16,15, Tuh. 5a. 4, EDPT 632-633: (ka:ñu:) BT'de yalnızca <i>kankı</i> > Osmanlıca <i>hangi</i> . Kaz <i>kayda</i> , <i>kaysı</i> ... Tat. <i>kay</i> , <i>kaysı</i>	7x/100+	né(-çe/-çük/- den/-me)	CC 169, Kıtıb 113, Hou. 56,15, Id. 89, Bul. 15,6, Kav. 16,8, EDPT 774- 775: Yalnızca eksiz biçimleri bulunur.	31x/100+
kayt- <i>geri dönmek, dönmek</i> 1d45	CC 190, Kıtıb 129, Id. 77, Kav. 10,8, Tuh. 17a. 10, EDPT 597, Kaz. <i>kayt-</i> , Tat. <i>kayt</i>	19x/100+	tön-	EDPT 515: ## özellikle Oğuzca söz	0x/1x
koçkar- <i>koç</i> 1f34567	CC 198, Hou. 14,23, Id. 69, Bul. 7,12, Kav. 62,1, Tuh. 30b. 13, EDPT 592: (koçña:r) #, Kaz. koçkar	1x/2x	koç	EDPT 592: (koçña:r) BT, ##	
koyan <i>yabanî tavşan, tavşan</i> 1e34567	CC 198, Kıtıb 138, Hou. 11,4, Id. 76, Bul. 10,6, Tuh. 4b. 8, EDPT 678: #, Kaz. <i>koyan</i> , Tat. <i>kuyan</i>	1x/0x	tavışğan	Bul. 10,6, Kav. 62,7, Tuh. 4b. 8, EDPT 447: Nadir de olsa günümüzde bazı Kıpçak diyalektlerinde yaşamaktadır.	
kumursağ <i>karınca</i> 1b3567	Tuh. 36b. 2, Hou. 11,19, EDPT 662, Kaz. <i>kūmırska</i> , Tat. <i>kırmıska</i>		karınça	Kıtıb 134, EDPT 662: BT, Kıpçakça: <i>kumruşka</i>	6x/1x

Harezmce: Çağatay Türkçesi Öncesi Kıpçak Tabakasının Tespiti

Kıpçakça Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı	Diğer Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı
ķutķar- <i>kurtarmak, azat etmek</i> 1b34567	Ėutb 145, CC 205, Tuh. 10b. 6; 14b. 13, EDPT 649: (kurtĖar-) hepsi Kıpçakçada benzerdir-#, Kaz. <i>ķūtķar-</i> , Tat. <i>ķotķar-</i>	0x/13x	ķurtar-, ķurtĖar-	EDPT 649: (kurtĖar-) Tüm OĞuzca yapılar <i>ķurtar-</i> biçimine benzer. ##	1x;0x/1x;5x !!!
ķuvan- <i>övmek, gösteriş yapmak</i> 1b347	CC 201, Ėutb 146, Id. 86, EDPT 690: (ķüven-) Damaksıl ötümlüleşmesi yalnızca Kıpçak dillerindedir. #	1x/0x	ķüven-	EDPT 690: (ķüven-) ##	
ķuyaş <i>Güneş</i> 1f3?4567	CC 202, Ėutb 143, Hou. 5,2, Id. 77, Bul. 2,11, Kav. 58,8, Tuh. 20b. 1, EDPT 679: #, Kaz. <i>ķün</i> , Tat. <i>ķoyaş</i>	1x/0x	ķün <i>Güneş, Ėün</i>	Ortak söz!, CC 158, Ėutb 107, Hou. 5,2, Id. 85, Bul. 2,11, Tuh. 20a. 13, EDPT 725	19x/18x
semiz <i>besili, kilolu</i> 1e3456	CC 216, Hou. 27,18, Id. 53, Kav. 24,10, Tuh. 18b. 3, EDPT 830: #, Kaz. <i>sémiz</i> , Tat. <i>Siméz</i>	3x/3x	şışman	TLS: yalnızca BT'de, ##	
sana- <i>saymak</i> 1d3457	CC 213, Hou. 22,2; 42,5, Id. 60, Tuh. 25b. 13, EDPT 835: #, Kaz./Tat. <i>sana-</i>	0x/3x	say-	Ėutb 151, Id. 60, Kav. 64,18, Tuh. 25b. 13, EDPT 781: (sa:-) ##	
saķın- <i>kaygılanmak; düşünmek</i> 1?e3457	Ėutb 154, CC 211, Hou. 34,19, Id. 58, Kav. 29,5, Tuh. 10a. 13; 14b. 9, EDPT 812-3: BT'de anlam kayması ??? , Tat. <i>saķın-</i> (endişelenmek; birisini özlemek)	0x/30x	düşün-	TLS: yalnızca BT'de, ##	

Harezmce: Çağatay Türkçesi Öncesi Kıpçak Tabakasının Tespiti

Kıpçakça Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı	Diğer Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı
şes-/şes- <i>çözmek, gevşetmek</i> 1d3457	CC 218, Kıtıb 166, Hou. 39,15, Id. 55, Kav. 9,9; 77,9, Tuh. 13b. 2, EDPT 857: (şes-) #, Kaz. şes-, Tat. çiş-	0x/4x	çöz-	CC, Kıtıb 44, Id. 43, TLS: yalnızca BT'de, EDPT 400: (çöc-) Günümüzde yalnızca BT'de. ##	
sası <i>pis kokan, kokuşmuş</i> 1c345	CC 215, Id. 58, Tuh. 84a. 1, EDPT 856: (sasığ) #, Kaz. sasık iyis, Tat. sası	0x/6x	Osmanlıca: <i>kötü kokuyor</i>	TLS: BT'de dolaylı ifade	
sayra- <i>ötmek (kuş)</i> 1a35	Kıtıb 152, Tuh. 18b. 6, EDPT 860: #, BT'de yalnızca Türkmencedir. Kaz. sayra-, Tat. sayra-	1x/0x	öt-	Kıtıb 124, EDPT 29: (2 öt-) tüm BT'de, ##	
sağlık <i>dişi koyun</i> 1d3567	Kıtıb 151, Hou. 15,10, Id. 59, Bul. 7,11, Tuh. 36b. 1, EDPT 809: BT <i>sağmal</i> , #, Kaz./Tat. <i>savlık (koy)</i>	0x/2x	sağmal	EDPT 809: BT'de <i>sağmal</i> , bütün diğer dillerde <i>sağlık</i> ##	
sısıkan <i>fare (yalnızca bir kez geçen söz?)</i>	tüm kaynaklarda: <i>sıçkan/sıçğan!</i> CC 227, Kıtıb 163, Hou. 11,12, Id. 56, Bul. 10,13, Kav. 5,17, Tuh. 83a 6-7, EDPT 796: BT'de her zaman <i>sıçan</i> > <i>ķ</i> düşmektedir.	1x/0x	sıçan	EDPT 796: BT'de her zaman <i>sıçan</i>	
sız- <i>erimek</i> 1b456	CC 228, Kıtıb 165, Id. 57, EDPT 861: BT'de neredeyse hiç görülmez. Kaz. <i>şij-</i> ; <i>yer-</i> Kırğ. <i>sız-</i> , Tat. <i>er-</i>	1x/2x	eri-	CC, Id. 10, Tuh. 16b. 3, EDPT 198, TLS: Ortak söz!	0x/2x

Harezmce: Çağatay Türkçesi Öncesi Kıpçak Tabakasının Tespiti

Kıpçakça Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı	Diğer Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı
susar- <i>sansar</i> 1a4567	CC 216, Kaz. <i>susar</i> , Tat. <i>susar</i>	1x/2x	Osmanlıca: <i>sansar</i>	TLS: Ortak söz!	
tal <i>söğüt</i> 1b3567	Çuğb 168, Hou. 8,6, Tuh. 22b. 2, EDPT 489: BT'de <i>dal</i> , bütün diğer kaynaklarda <i>söğüt</i> . #, Kaz. <i>tal</i> , Tat. <i>tal</i>	2x/1x	söğüt	EDPT 819: BT ##	
tağ <i>mucize</i> 1b45	CC 234, Çuğb 170, Id. 65, EDPT 510: (2 tağ) BT'de yalnızca Türkmencedir, 18. yüzyıla değın Osmanlıcada düzensizdir, Kaz. <i>tağ</i> , Tat. <i>tağ kal-</i>	3x/0x	Ortak söz!, alıntı söz, yaygın olarak kullanılmıştır.		
tap- <i>bulmak</i> 1d34567	CC 235, Çuğb 167, Id. 61, Bul. 88v, Tuh. 38b. 6, EDPT 435: (2 tap-) #, Kaz. <i>tap-</i> , Tat. <i>tap-</i>	45x/5x	bul-	EDPT 332: eski BT sözü, Kıpçakçada her zaman <i>tap-</i> biçimindedir, ##	1x/41x
tart- <i>çekmek</i> 1e3?45	CC 236, Çuğb 172, Hou. 35,4, Id. 62, Bul. 87v, Tuh. 37a. 13, EDPT 534, Kaz. Tat. Bşk. Krç. <i>tart-</i>	3x/17x	çek-	Id. 44, Kav. 9,7, Tuh. 12a. 4, EDPT 413, TLS: ##	27x/0x
tas ét- <i>kaybetmek</i> 1e3?467	CC 236, Hou. 41,17, Id. 63, Bul. 56r, Tuh. 23a. 12, EDPT 554: (1 tas) BT'de en son 11 yüzyılda görölmüş olup Azerbaycan Türkçesinde varlığını sürdürmektedir.	1x/0x	kayıp ét-	Arapça alıntı söz <i>kayp</i>	

Harezmece: Çağatay Türkçesi Öncesi Kıpçak Tabakasının Tespiti

Kıpçakça Sözcükler	Notlar	Gülîstân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı	Diğer Sözcükler	Notlar	Gülîstân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı
tég <i>benzer, gibi</i> 1b45	CC 82, Kıtıb 176, Id. 49, EDPT 475: BT'de her zaman <i>gibi</i> , #, Tat. <i>tik</i>	10x/100+	kibi	CC 142, Kıtıb 97, EDPT 686: Eski Oğuzcada anlam kayması yaşamıştır.	4x/0x
tıy- <i>durdurmak, engel olmak</i> 1b34567	CC 261, Kıtıb 192, Tuh. 26a. 11, EDPT 450: (tıd-) #, Kaz. <i>tıy-</i>	3x/0x			
tona- <i>çıplak bırakmak</i> 13567	EDPT 517: (tonat-) aslen <i>birisini giyindirip kuşandırmak</i> , Tat. <i>tuna-</i> , Krç. <i>tona-</i> , Kaz. <i>tono-</i> (soymak)	0x/15x	soy-	Kıtıb 158, Hou. 34,4, Bul. 48r, Kav. 75,4, Tuh. 20a. 7, EDPT 858, TLS: yalnızca Oğuzca, ##	6x/2x
töşe- <i>düzenlemek; sermek</i> 1e5	Kıtıb 184, Hou. 34,7, Id. 39, Bul. 69r, Kav. 9,11; 74,3, Tuh. 28a. 13; 84a. 6, EDPT 561, Kaz. <i>tösé-/tösö-</i> , Tat. <i>tüşe-</i>	1x/0x	tüz-	Kıtıb 191, Id. 48, Tuh. 5b. 10, EDPT 572: Eski Kıpçakçada düzensiz olarak görülmekle beraber günümüzde örneğine rastlanmamaktadır. ##	3x/1x
töşek <i>yatak</i> 1e345	CC 251, Kıtıb 185, Hou. 17,1, Id. 39, Kav. 64,5, Tuh. 23b 6; 84a. 6, EDPT 563: #, Kaz. <i>tösék</i> , Tat. <i>tüşek</i>	2x/0x	yat(ğ)ak	EDPT 888, TLS: ##	
töz- <i>boyun eğmek; tahammül etmek</i> 1a3?4567	CC 252, Kıtıb 185, EDPT 572: “Neredeyse tamamen Kıpçakça”, #, Kaz. <i>töz-</i> , Tat. <i>tüz-</i>	1x/1x	TLS: Ortak söz!, BT'de nadirdir.		

Harezmce: Çağatay Türkçesi Öncesi Kıpçak Tabakasının Tespiti

Kıpçakça Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı	Diğer Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı
tumşuk <i>gaga</i> 1b3567	Hou. 10,15, Tuh. 33b. 8, EDPT 509: #, Kaz. <i>tümşük</i> , Tat. <i>tomşık</i>	0x/2x	Osmanlıca: <i>gaga</i> , Azerbaycan Türkçesi: <i>dimdik</i> , Türkmence: <i>çünk</i>	TLS: ##	
tuturğan <i>pirinç</i> 1f3467	CC 258, Hou. 9,16, Id. 64, Bul. 6,15, Kav. 63,13, Tuh. 5a. 1, EDPT 460: #	0x/6x	birinç	Er. Farsça alıntı söz	
tüb <i>ağaç gövdesi</i> 1d345	CC 260, Kıtıb 189, Hou. 7,11, Id. 47, Tuh. 29b. 4, EDPT 434: BT'de dudaksızlığını kaybetmiş /i/ ile, Tat. <i>töp</i> , Kaz. <i>tüp</i> #	2x/11x	tib	EDPT 434: BT'de her zaman ötümlüleşmiş düz hâliyledir, ##	
tün <i>gece</i> 1f3?45	CC 259, Kıtıb 190, Hou. 28,11, Id. 40, Bul. 13,7, Kav. 36,10, Tuh. 5a. 5; 32a. 3, EDPT 513: BT'de her zaman <i>dün</i> anlamına gelir. Osmanlıcada 16. yüzyıla değin görülür. Kaz. <i>tün</i> , Tat. <i>tön</i>	7x/54x	Ortak söz! ağşam , CC 16, Hou. 28,16, Bul. 13,13, Tuh. 35a. 10, EDPT 96: alıntı söz 3x/24x kéçe , CC 135, Kıtıb 95, Hou. 28, 19-20, Id. 79, Kav. 36,13, Tuh. 32a. 3, EDPT 695: (3 kéçe) 14x/100+		
ulğay- <i>büyümek</i> 1b34567	CC 265, Kıtıb 197, Tuh. 14b. 11, EDPT 138: (ulğay:d-) #, Kaz. <i>ülkey-</i>	2x/0x	büyü-	Tuh. 14b. 11, EDPT 299: (beğü:-) Günümüzde sadece BT'de ve Tuvacada yaşamaktadır. ##	1x/0x
urluk <i>döl</i> 1d3?4567	CC 266, Hou. 9,15, Id. 10, Tuh. 7b. 13, EDPT 229: 20. yüzyılda Osmanlıcada?, #. Tat. <i>orlık</i>	0x/2x	Osmanlıca <i>atmık</i>	bilgi yok	

Harezmce: Çağatay Türkçesi Öncesi Kıpçak Tabakasının Tespiti

Kıpçakça Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı	Diğer Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı
uştmağ <i>Cennet</i> 1e4	Құтб 194, CC 263, Hou. 8,20, Id. 8, Bul. 2,15, Tuh. 11a. 8, EDPT 257: (uştmax) BT: Osmanlıcada 16. yüzyıla değin görülür. Kaz. <i>ujmak</i> , Kırg. <i>ucmak</i>	0x/100+	cennet	Ortak söz!, Arapça alıntı söz	17x/0x
uyal- <i>utanmak</i> 1d457	CC 264, Құтб 196, Id. 27, Kav. 76,9, Tuh. 6a. 10, EDPT 272: günümüzde #, Osmanlıcada 2 kez görülür. Kaz. <i>uyal-</i> , Tat. <i>oyal-</i>	3x/4x	utan-	Құтб 201, Id. 27, Bul. 25r, Kav. 76,9, Tuh. 6a. 10, EDPT 7: (uvtan-) Günümüzde yalnızca Kaz. <i>oŭtan-</i> şeklindeyken tüm BT'de <i>utan-</i> biçimindedir.	1x/15x
uğra- <i>yaklaşmak;</i> <i>rastlamak</i> 1d457	Құтб 195; 114, Tuh. 22b. 7, EDPT 91: BT'de varlığını sürdürmekte, Kıpçakçada daha az görülmektedir.	2x/0x	Ortak söz!	TLS: Kıpçakçada yalnızca İdil bölgesinde: Tat./Bşk. <i>ura-</i>	
ünde- <i>seslenmek,</i> <i>çağırma</i> 1e457	CC 270, Құтб 203, Hou. 44,3, Id. 24, Kav. 9,17, Tuh. 16a. 9, EDPT 180: Günümüzde BT'de yalnızca Türkmencededir. Tat. <i>önde-</i>	2x/67x	çağır-	CC 72, Құтб 41, Hou. 34,13, Id. 43, Kav. 78,10, EDPT 410: Kökeni muhtemelen Oğuzcadır.	4x/36x
üğür <i>mağara</i> 1365	Құтб 123, EDPT 188: #, Kaz. Kırg. <i>üğür</i>	0x/5x			
yahşı <i>iyi, güzel</i> 1e45	Құтб 64, CC 114, Hou. 25,10, Id. 96, Kav. 23,8, Tuh. 33a. 4, EDPT 908. Kaz. <i>jaqşı</i> , Tat. <i>yahşı</i>	21x/79x	edgü	Құтб 19, CC 85, Hou. 25,10, Id. 27; 86, Tuh. 14a. 9, EDPT 51, TLS: Günümüzde yalnızca Osmanlıcadır: <i>iyi</i>	13x/57x

Harezmce: Çağatay Türkçesi Öncesi Kıpçak Tabakasının Tespiti

Kıpçakça Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı	Diğer Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı
yanç- <i>ezmek,</i> <i>bastırmak</i> 1b3?4567	CC 113, Tuh. 16a. 9, EDPT 944: Osmanlı kaynaklarında yalnızca bir kez görülür. #?, Tat. <i>yençe-</i> , Kaz. <i>janşu-</i>	1x/1x			
yarlı <i>yoksul</i> 1b34567	CC 115, Kıtıb 71, Id. 71, EDPT 967: #, Kaz. <i>jardı</i> , Tat. <i>yarlı</i>	7x/0x	yoksul	CC 126, Kıtıb 83, EDPT 907: (yoksuz), TLS: ##	6x/0x
yaruk <i>parlak,</i> <i>aydınlık</i> 1d34567	Kıtıb 72, CC 116, Id. 93, Bul. 2,12; 3,2, Tuh. 20b. 1, EDPT 962: (2 yaruk) #, Kaz. <i>jarık</i>	0x/14x	aydıñ, ışıık	aydıñ: Kıtıb 6, Hou. 5,3, Id. 26, EDPT 268: Yalnızca Oğuz kaynaklarında görülür.	
yasa- <i>hazırlamak</i> 157	Kıtıb 73, EDPT 974: Moğolca alıntı söz, Osmanlıca veri yok, Tat. <i>yasa-</i>	1x/0x	yap-	CC 113, Kıtıb 63; 69, Hou. 34,3, Id. 90, Bul. 64v, Tuh. 27a. 12, EDPT 870: Birçok anlamda karşımıza çıkmakta	
yaşmuğ <i>mercimek</i> 13?57	EDPT 945: (yasımuğ) Yalnızca bir Osmanlıca örneği bulunur. Kırg. <i>casmık</i> , Nogayca: <i>yasmok</i>	0x/1x	mercimek	EDPT 945: (yasımuğ) Bul. 7,1, <i>marcamāk</i> , Farsça alıntı söz, TLS: ##	
yavuk <i>yakın</i> 1d34567	Kıtıb 75, CC 119, Hou. 25,12; 32,6, Id. 99, Tuh. 28b. 8, EDPT 901: (yağuk:k) #, Kaz. Nogayca <i>juvık</i> , Kırg. <i>cūk</i>	0x/53x	yakın	Ortak söz!, Kıtıb 69, Hou. 25,12, Id. 95, Tuh. 28b. 6, EDPT 904: Bütün BT'de bu biçimdedir. Kaz. <i>jakın</i>	13x/22x

Harezmce: Çağatay Türkçesi Öncesi Kıpçak Tabakasının Tespiti

Kıpçakça Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı	Diğer Sözcükler	Notlar	Gülistân'da/Nehcû'l Ferâdis'te Tekrar Sıklığı
yır-la- <i>şarkı söylemek</i> 1d457	CC 274, ẖuṭb 206, Hou. 42,14, Id. 10, Tuh. 27a. 8, EDPT 230: (ır-la:-) günümüzde #, Tat. <i>cır-la-</i> , Kırg. <i>ırda-</i>	1x/0x	soyl-	Orijinal Oğuzca söz (Dede Korkut)	
yu-/yuv- <i>yıkamak, temizlemek</i> 1f45	CC 128, ẖuṭb 84, Hou. 34,15, Id. 90, Bul. 66r, Kav. 10,4, Tuh. 27a. 3, EDPT 870: Kumukça <i>cuv-</i> , Tat <i>yuv-</i>	7x/50x	yıka-	TLS: Sadece BT'de ve Türkmencede	
yüñül <i>hafif</i> 1c34567	CC 122; 131. (yeñil/yüñül), Id. 99, Tuh. 14a. 7, EDPT 950: (yéñil) ötümlüleşme düzensizdir: Kaz. <i>jéñil</i> , Tat. <i>Ciñél</i>	0x/3x	ḥafif	Arapça alıntı söz, yalnızca Osmanlıcada	

Extended Summary

The study aims to identify and isolate the Kipchak (Northwestern Turkic) elements within the 13th-14th century Khwarazmian Turkic literary language, primarily drawing upon the linguistic materials of “Kitâbu Gülistân bi’t-Türkî” and “Nehcû'l-Ferâdis”. When the grammars of several Khwarazmian Turkic manuscripts are compared and the comprehensive vocabulary of the aforementioned two works is examined, the relationship between Khwarazmian Turkic and the Kipchak languages emerges more clearly than previously thought. The results obtained will contribute to the understanding of the different views regarding Khwarazmian Turkic that have arisen over the last century.

The final part of this research is a complete analysis of the vocabulary of the “Gülistân” and “Nehcû'l-Ferâdis”. The objective is to collect and evaluate the lexical materials of these two works, and subsequently to compare them with the known Kipchak and Oghuz lexical materials in other sources. Consequently, only a small portion of the lexemes can be definitively classified as “Kipchak”, while the remaining part is evaluated as “common” or “of uncertain origin”.

The early history of the Kipchak tribes is highly obscure and has not yet been satisfactorily clarified. These peoples were referred to by names such as Kifjak, Cuman/Koman, Polovtsi (plural of Polevets in Russian), and Harteshk (Armenian). The Kipchaks, who were mentioned for the first time in the 8th century in the Bayan Chor inscription[1], had an adventurous history until the beginning of the 11th century and spread across the vast steppes of modern-day Kazakhstan, Southern Russia, and Ukraine. Following the Mongol invasion, the Golden Horde, the westernmost Tatar ulus, was established on these vast lands that had previously been the homeland of most Kipchak tribes.

The history of Khwarazmian Turkic begins in the 13th century, when the Mongols intermingled peoples by relocating them from their homelands and severing tribal ties. By this period, Khwarazm had already become home to Kipchak and Oghuz peoples. Following the Mongol occupation, Persian ceased to be the sole official language, and an urgent need arose for the creation of a new Turkic literary language. This new literary language began to develop during the 13th and 14th centuries not only in Khwarazm but also in Sarai, the capital of the Golden Horde, and in the Crimea. The term “Khwarazmian Turkic” can be used unequivocally for the literary language in both Khwarazm and Sarai. This language was used not only in the steppes but also in Egypt, which was inhabited by the Mamluks—slave soldiers originating from Central Asia and the Caucasus whose languages showed great similarities with the Kipchak dialects spoken in Eastern Europe and Eastern Asia.

Khwarazmian literary works, which constitute the most reasonable and reliable sources for distinguishing between Oghuz and non-Oghuz elements, as well as Kipchak and non-Kipchak features, can be divided into multiple layers of grammatical elements and lexemes within themselves. All Khwarazmian works possess a unique structure, and their most stable common feature is their

Harezmce: Çağatay Türkçesi Öncesi Kıpçak Tabakasının Tespiti

instability. As can be seen from the grammatical structures and vocabulary in diachronic comparison, Khwarazmian, as a literary language, can be considered the origin of many subsequent Kipchak languages, or at least may have made significant contributions to the formation of these languages.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir./Article does not require an Ethics Committee Approval.

Finansman / Funding: Makale için herhangi bir finansal destek alınmamıştır./ No financial support was received for this article.

Yapay Zekâ Kullanımı/Use of GenAI: Yapay Zekâ kullanılmamıştır./GenAI has not been used.

Destek ve Teşekkür /Support and Acknowledgment: Yazarın destek ve teşekkür beyanı bulunmamaktadır./ The author has not provided any acknowledgments or expressions of gratitude.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu / Author's Note: Yazarın notu bulunmamaktadır./There is no author's note.

Katkı Oranı Beyanı / Author Contributions: Makale tek yazarlıdır./The article is authored by a single author.